

TOSHKENT QO'SHIQCHILIK SAN'ATI YO'NALISHI VA UNING QADRIYATLAR TIZIMI

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti,
"Turizm" kafedrası katta o'qituvchisi.*

Tolipova A. Y

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Servis fakulteti TM-524 guruh talabasi*

Ismatillayev B. N.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Toshkent qo'shiqchilik san'ati o'zbek milliy musiqa madaniyatining muhim yo'nalishi sifatida yoritiladi. Uning tarixiy rivojlanishi, ijrochilik uslubi, adabiyotlarda o'rganilishi hamda milliy va ma'naviy qadriyatlar tizimidagi o'rni ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqola mazkur san'atning bugungi kundagi ahamiyatini ham ochib beradi.

Kalit so'zlar: Toshkent qo'shiqchilik san'ati, Toshkent-Farg'ona ijrochilik maktabi, xalq musiqasi, maqom san'ati, an'anaviy ijrochilik, ustoz-shogird an'anasi, milliy qadriyatlar.

Abstract: This article highlights the art of Tashkent singing as an important direction of Uzbek national musical culture. Its historical development, performance style, study in literature, and its place in the system of national and spiritual values are scientifically analyzed. The article also reveals the significance of this art today.

Keywords: Tashkent singing art, Tashkent-Fergana performing school, folk music, maqom art, traditional performance, mentor-apprentice tradition, national values.

Аннотация: В данной статье певческое искусство Ташкента освещается как важное направление узбекской национальной музыкальной культуры. Научно анализируется его историческое развитие, исполнительский стиль, изучение в литературе, а также его место в системе национальных и духовных ценностей. Статья также раскрывает значение этого искусства на сегодняшний день.

Ключевые слова: Ташкентское песенное искусство, Ташкентско-Ферганская исполнительская школа, народная музыка, искусство макама, традиционное исполнительство, традиция наставничества, национальные ценности.

Toshkent qo'shiqchilik san'ati O'zbekiston musiqiy madaniyatining eng qadimiy, boy an'analarga ega va tarixiy jihatdan uzviy rivojlanib kelayotgan ijrochilik maktablaridan biri hisoblanadi. Ushbu yo'nalish o'zida xalq og'zaki ijodi, mumtoz

maqom san'ati, professional ijrochilik tajribasi hamda zamonaviy sahna madaniyati elementlarini mujassam etib, milliy madaniyat tizimida alohida o'rin egallaydi. Toshkent qo'shiqchilik maktabining shakllanish jarayoni XIX asrga borib taqaladi. Aynan shu davrda Toshkent hududida xalq ashulachiligi, dostonchilik an'analari va diniy-ritual musiqiy ijro shakllari keng tarqalgan bo'lib, ular keyingi davrda professional ijrochilikning asosini tashkil etgan. XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Toshkent shahri Buxoro va Xorazm maqom maktablari bilan madaniy aloqalar natijasida o'ziga xos ijro uslubini shakllantirdi. Shu jarayonda Toshkent-Farg'ona qo'shiqchilik yo'nalishi yuzaga kelib, u lirizm, ohangdorlik, tabiiy ovoz tembri hamda she'riy matnga chuqur e'tibor berish kabi xususiyatlari bilan ajralib turdi. Ushbu uslubda ijro soddaligi, samimiylik va hissiy ifoda kuchi asosiy o'rin tutgan bo'lib, bu holat uni xalq orasida keng ommalashishiga sabab bo'ldi.

1997-yil 29-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan qabul qilingan "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun musiqa va san'at ta'limi tizimini huquqiy jihatdan tartibga solib, ixtisoslashtirilgan musiqa maktablari, kollejlari va oliy ta'lim muassasalari faoliyatini rivojlantirishga keng yo'l ochdi. Ushbu qonun natijasida an'anaviy qo'shiqchilik san'atini ilmiy asosda o'qitish va professional ijrochilarni tayyorlash tizimi shakllandi. 2017-yil 26-avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan yangi tahrirda qabul qilingan "Madaniyat to'g'risida"gi Qonun madaniy merosni saqlash, milliy ijrochilik san'atini rivojlantirish hamda ijodkorlar faoliyatini qo'llab-quvvatlashning huquqiy mexanizmlarini yanada takomillashtirdi. Shu bilan birga, 2017-yil 17-noyabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan PQ-2980-sonli qaror o'zbek milliy maqom san'atini rivojlantirish, ustoz-shogird an'anasini tiklash va an'anaviy qo'shiqchilik maktablarini qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etdi.

Bundan tashqari, 2018–2020-yillar davomida Vazirlar Mahkamasi tomonidan qabul qilingan madaniyat va san'at sohasini rivojlantirishga oid davlat dasturlari musiqa ta'limi sifatini oshirish, ijrochilik madaniyatini rivojlantirish hamda yosh ijrochilarni qo'llab-quvvatlashga xizmat qildi. Xalqaro miqyosda esa 2008-yilda UNESCO tomonidan "Shashmaqom"ning insoniyat nomoddiy madaniy merosi sifatida e'tirof etilishi o'zbek qo'shiqchilik san'ati, jumladan Toshkent ijrochilik maktabining ham jahon madaniy tizimidagi o'rnini mustahkamladi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili : Yunus Rajabiy (1897–1976) tomonidan yozilgan "**O'zbek xalq musiqasi**" (1955–1970, Toshkent, O'zbekiston davlat nashriyoti) asari o'zbek xalq qo'shiqlari va maqomlarini yig'ish hamda tizimlashtirishga bag'ishlangan bo'lib, Toshkent-Farg'ona qo'shiqchilik maktabining shakllanishini o'rganishda asosiy manba hisoblanadi. Fozil Karomatov (1925–2011)ning "**O'zbek maqom san'ati tarixi**" (1978, Toshkent, "Fan" nashriyoti) asarida maqom ijrochiligi va uning Toshkent ijro an'analari bilan bog'liqligi tarixiy

jihatdan tahlil qilingan. To'xtasin G'ofurbekov (1933–2005)ning **“O‘zbek xalq qo‘shiqchiligi”** (1985, Toshkent, G‘afur G‘ulom nashriyoti) asarida xalq ashulachiligi va Toshkent ijrochilik maktabining lirik uslubi yoritilgan.

Shuningdek, **“O‘zbek musiqa tarixi”** (2010, Toshkent, O‘zbekiston davlat konservatoriyasi nashriyoti) o‘quv qo‘llanmasi milliy musiqa ta’limi va zamonaviy ijrochilik rivojini ilmiy asosda tushuntiradi.

UNESCOning **“Shashmaqom” (2008, Parij)** hujjati esa o‘zbek maqom san’atini jahon nomoddiy madaniy merosi sifatida tan olgan bo‘lib, Toshkent qo‘shiqchilik an’analarining xalqaro ahamiyatini tasdiqlaydi.

XX asrning 20–30-yillari Toshkent musiqa madaniyati uchun yangi bosqichni boshlab berdi. Bu davrda O‘zbekistonda professional musiqa ta’limi tizimi shakllana boshladi, milliy ijrochilikni ilmiy asosda o‘rganish jarayonlari kuchaydi. 1936-yilda O‘zbekiston poytaxti Toshkentda oliy musiqa ta’lim muassasasining tashkil etilishi, keyinchalik esa O‘zbekiston davlat konservatoriyasining rivojlanishi milliy qo‘shiqchilik san’atining ilmiy va amaliy asosda taraqqiy etishiga katta zamin yaratdi. Bu jarayonlarda xalq musiqasini to‘plash, tizimlashtirish va notaga tushirish ishlari muhim o‘rin egalladi. Ayniqsa, o‘zbek maqom san’atini saqlab qolish va ilmiy jihatdan o‘rganishda Yunus Rajabiy (1897–1976) ning hissasi beqiyosdir. U o‘zbek xalq qo‘shiqlari va “Shashmaqom” ijro yo‘nalishini yig‘ib, tizimlashtirib, notaga tushirish orqali milliy musiqiy merosning ilmiy asosda saqlanishini ta’minladi hamda uning keyingi avlodlarga yetib borishida asosiy rol o‘ynadi.

Toshkent qo‘shiqchilik san’ati nafaqat tarixiy jarayonlar, balki ijro uslubi va badiiy-estetik mezonlari bilan ham alohida ahamiyatga ega. Ushbu yo‘nalishda “katta ashula”, “yalla”, “lirik qo‘shiqlar” kabi janrlar keng rivojlangan bo‘lib, ular xalq hayoti, maishiy turmush, sevgi-muhabbat, vatanparvarlik va ma’naviy qadriyatlarini ifoda etadi. Toshkent-Farg‘ona ijro maktabida ovozning tabiiyligi, ortiqcha bezaklardan qochish, she’riy matn mazmunini chuqur ochib berish va ijrochining ichki hissiyotini ifodalash asosiy tamoyil hisoblanadi. Bu yo‘nalishning yana bir muhim jihati uning ustoz-shogird an’anasi asosida rivojlanishidir, ya’ni bilim va ijro tajribasi avloddan avlodga bevosita og‘zaki va amaliy shaklda o‘tib kelgan.

Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda milliy madaniyat va san’atni tiklash, rivojlantirish va xalqaro miqyosda targ‘ib etish jarayonlari yangi bosqichga ko‘tarildi. Ayniqsa, maqom san’ati va an’anaviy qo‘shiqchilik maktablarini rivojlantirishga alohida e’tibor qaratildi. 2017-yilda o‘zbek maqom san’ati UNESCOning nomoddiy madaniy meros ro‘yxatiga kiritilishi bu yo‘nalishning xalqaro darajada e’tirof etilganini ko‘rsatadi. Bugungi kunda Toshkent qo‘shiqchilik san’ati zamonaviy ijrochilik bilan uyg‘unlashgan holda rivojlanib, yosh ijrochilarni tayyorlash, milliy repertuarni kengaytirish va sahna madaniyatini takomillashtirish jarayonida faol davom etmoqda.

Tahliliy natija: O'rganilgan adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Toshkent qo'shiqchilik san'ati o'zining tarixiy ildizlariga ega bo'lib, xalq musiqasi va maqom ijrochiligi asosida shakllangan. Yunus Rajabiy va boshqa musiqashunos olimlarning ishlari bu maktabning ilmiy asosda tizimlashtirilishiga katta hissa qo'shgan. Adabiyotlarda Toshkent-Farg'ona ijrochilik uslubi liriklik, tabiiylik va she'riy mazmunga chuqur e'tibor bilan ajralib turishi qayd etilgan.

Shuningdek, mustaqillik davrida chop etilgan ilmiy manbalar va UNESCO hujjatlari ushbu san'atning xalqaro darajada tan olinishini va uning madaniy ahamiyati ortib borayotganini tasdiqlaydi. Umuman olganda, mavjud adabiyotlar Toshkent qo'shiqchilik san'atining tarixiy, uslubiy va madaniy jihatdan barqaror rivojlanayotganini ko'rsatadi.

Toshkent qo'shiqchilik san'atining asosiy qadriyatlari milliylik, ma'naviylik, estetik tarbiya va an'analarga sodiqlik tamoyillariga asoslanadi. Ushbu san'at inson ruhiyatini poklash, estetik didni shakllantirish, milliy o'zlikni anglash va ma'naviy barkamollikka erishishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, bu yo'nalishda Alisher Navoiy, Bobur, Mashrab kabi buyuk mutafakkir shoirlarning g'azallari keng qo'llanilishi uning badiiy qiymatini yanada oshiradi. Shu jihatdan Toshkent qo'shiqchilik san'ati nafaqat musiqiy ijro tizimi, balki milliy ma'naviyat va madaniy merosning ajralmas qismi sifatida O'zbekiston madaniy hayotida muhim o'rin tutadi.

Xulosa va takliflar: Toshkent qo'shiqchilik san'ati o'zbek milliy musiqa madaniyatining muhim va tarixiy jihatdan shakllangan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. U xalq ijodi, maqom an'analari va professional ijrochilik maktablari asosida rivojlanib, o'ziga xos Toshkent-Farg'ona uslubini shakllantirgan. Ushbu yo'nalishning rivojlanishida Yunus Rajabiy kabi allomalarning ilmiy va amaliy hissasi katta bo'lib, ular milliy musiqiy merosni saqlash va tizimlashtirishga muhim hissa qo'shgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, Toshkent qo'shiqchilik maktabi ijro uslubining soddaligi, lirikligi va ma'naviy chuqurligi bilan ajralib turadi. Mustaqillik yillarida esa ushbu san'at davlat darajasida qo'llab-quvvatlanib, uning rivojlanishi uchun mustahkam huquqiy va tashkiliy asoslar yaratildi.

Umuman olganda, Toshkent qo'shiqchilik san'ati milliy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, uning tarixiy qadriyatlari bugungi kunda ham dolzarbligini saqlab qolgan va kelajak avlodlar uchun muhim ma'naviy meros hisoblanadi.

Yuqoridagi ma'lumotlardan kelib chiqqan xolatda quyidagi takliflarni bera olaman:

1. Toshkent qo'shiqchilik san'ati va Toshkent-Farg'ona ijrochilik yo'nalishini ta'lim dasturlariga kengroq kiritish hamda maxsus o'quv kurslarini rivojlantirish.

2. Yosh ijrochilarni qo'llab-quvvatlash uchun respublika va xalqaro tanlovlar, festivallar va stipendiya tizimini kengaytirish.

3. Ustoz-shogird an'anasini mustahkamlash orqali milliy qo'shiqchilik tajribasini uzluksiz avloddan avlodga yetkazish tizimini kuchaytirish.

4. Toshkent qo'shiqchilik san'ati bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni ko'paytirish va ularni zamonaviy raqamli platformalarda keng targ'ib qilish.

5. Milliy qo'shiqchilik merosini audio va video shaklda arxivlash hamda raqamlashtirish ishlarini jadallashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni, 2019-yil 18-iyul.- Lex.uz rasmiy hujjatlar bazasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Turizm sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4095-sonli qarori, 2018-yil 5-dekabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Turizmni rivojlantirish davlat qo'mitasi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi qarori, 2017-yil 2-fevral.
4. Rajabiy Yunus. O'zbek xalq musiqasi. – Toshkent: O'zbekiston davlat nashriyoti, 1955–1970.
5. I.S. Tuxliyev, R.Hayitboyev, B.Sh. Safarov, G.R.Tursunova. (Turizm asoslari.) Darslik. O'zbekiston Respublikasi Oliy va O'rta Maxsus Ta'lim Vazirligi. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2014,- 332 bet.
6. G'ofurbekov To'xtasin. O'zbek xalq qo'shiqchiligi. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1985.
7. I.S. Tuxliyev, S.A. Abduhamidov (Turizm: Nazariya va amaliyot) -T.: << Fan va texnologiyalar nashriyot matba uyi>> 2021. 424 bet